

УДК 339.9

К. Д. Савчук,
аспірант КНЕУ

ОСОБЛИВОСТІ ГЛОБАЛЬНОГО СУПЕРНИЦТВА В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СФЕРІ

Анотація. Стаття присвячена питанням забезпечення енергетичної безпеки як елемента глобального суперництва.

Аннотация. Статья посвящена вопросу обеспечения энергетической безопасности как элемента глобального соперничества.

Annotation. The article focuses on the problems of energy security as an element of global competitive rivalry.

Ключові слова: глобальне суперництво, стратегічні ресурси, глобалізація, паливно-енергетичний комплекс, світова енергетична система.

Ключевые слова: глобальное соперничество, стратегические ресурсы, глобализация, топливно-энергетический комплекс, мировая энергетическая система.

Key words: global competitive rivalry, strategic resources, globalization, Fuel and Energy Complex, world energy system.

Вступ

Процес розвитку суспільства передбачає виникнення та тривалий еволюційний розвиток людства, який відбувається на підставі конкурентної боротьби. Звідси з'являється суперництво, яке є однією із форм її проявлення і яке, в свою чергу, було і залишається одним з основних чинників стимулювання діяльності людей.

Суперництво слід розглядати як дію або стан, з одного боку близький по відношенню до змагальності та конкуренції, але, з іншого боку, поняття суперництва на регіональному та на глобальному рівні говорить про значно серйозніші та масштабніші види змагальної та конкурентної діяльності або боротьби.

Розвиток цивілізації супроводжувався постійним зростанням залучення різних ресурсів. Що в процесі історичного розвитку людини і суспільства сприяли виробництву матеріальних благ, які відіграли головну роль на шляху до задоволення життєво важливих потреб людини. Розвиток виробництва супроводжується розвитком споживання. Сили, які людина зуміла пристосувати для свого виробництва і споживання, є так званими продуктивними силами. В процесі виробництва складаються економічні, або виробничі відносини. Продуктивні сили і виробничі відносини знаходяться в постійній динаміці. Проте в будь-якій системі виробництво залежить від наявності необхідної сировини для різних галузей матеріального виробництва.

Сьогодні прийнято вважати епохою глобалізації, яка значно відрізняється від подібної епохи глобального розвитку минулих століть і несе в собі набагато більше небезпечностей. Саме сьогодні суперництво можна визначати як нав'язування іншому суб'єкту міжнародних економічних відносин переважного рішення. Це може спричинити конфліктну ситуацію і в більшості випадків розв'язання конфліктів призводить до бажаного виграшу, коли задовольняються власні інтереси. Звідси бажання натиснути на партнера з метою ігнорування інших інтересів іншої сторони і задоволення власних. Таким учасником міжнародного бізнесу притаманні наступні риси: бажання і воля перемагати, достатній авторитет і влада. І тому, не виключно, що країни, багаті на енергоресурси, будуть намагатися захистити їх, а країни, які ними володіють обмежено, будуть намагатися придбати їх або заволодіти ними шляхом перерозподілу на свою власну користь.

Поява глобалізованого світу та вплив глобального суперництва на всі ланки сучасного життя вносить свої корективи. Якщо в минулі часи в боротьбі за сферу впливу основну «ставку» робили на воєнні інструменти, то в умовах сучасного світу розширення сфери глобального впливу в значній мірі залежить від розширення ресурсної бази. Але, на жаль, її досі має місце використання військової сили, вірогідність появи військових конфліктів в такому разі лише збільшується, бо сприяє захопленню переваги над ключовими для економічного розвитку регіонами.

Прикладом вищезазначеного може бути енергетична безпека, яка сьогодні виступає потужною складовою міжнародної безпеки в цілому. В умовах обмеженості енергоресурсів та їх нерівномірного розподілу на планеті, боротьба за доступ до останніх буде посилюватись в майбутньому. Нерівномірність географічного розподілу природних енергетичних ресурсів існує постійна загроза міжнародних конфліктів, які можуть прийняти форму військових зіткнень.

Всі ресурси володіють однією загальною властивістю: вони рідкісні або існують обмеженої кількості. А потреби суспільства, навпаки є безмежними, які майже не можливо повністю задовольнити. Тому забезпеченість природними ресурсами відіграє провідну роль в економіці будь-якої сучасної країни, є одним з найважливіших економічних показників, що характеризують економічний стан держави. Відсутність природних ресурсів їх дефіцитність або їх погана якість, неминуче призводить до збільшення загальних витрат для залучення необхідної кількості ресурсів. Виробнича сфера споживає величезну кількість ресурсів, сировини і матеріалів. Однією з найбільш складних і відповідальних проблем, з якими зіткнулося людство, є проблема вичерпності природних ресурсів, але в той самий час, людина вилучає для своєї господарської діяльності все більше сировини. В результаті цього порушується рівновага ресурсів біосфери, що самим серйозним чином погіршує якість середовища проживання.

Енергетика – це важливіший сектор економіки більшості країн. Безпека в енергетичній галузі є одним з елементів національної безпеки на сучасному етапі розвитку суспільства є саме тим питанням, яке останнім часом привертає до себе пильну увагу багатьох країн світу. Спочатку ця концепція розглядала проблеми щодо збоїв у постачанні нафти і труднощі фінансування її імпорту внаслідок підвищення цін. В подальшому до проблем нафтової безпеки додалися проблеми газової безпеки. Світова спільнота стурбована зникненням ресурсів вуглеводної сировини, а також погіршенням стану навколишнього середовища внаслідок вживання вуглеводного палива. Енергетичні проблеми посідають значне місце серед загальних для всіх країн погроз - ядерної війни, епідемії нових хвороб, екологічної кризи, проблем економічного зростання, демографічних проблем, міжнародного тероризму, тощо.

Значно загострюється суперництво країн за доступ до стратегічно важливих ресурсів та боротьба за них. Важливими проблемами є забезпечення певних переваг по відношенню до інших суперників та глобальних гравців та одночасно забезпечення власної ресурсної безпеки. Енергетична безпека в умовах обмеженості енергоресурсів та їх нерівномірного розподілу робить тему дослідження проблем конкуренції та суперництва в економічній сфері надзвичайно актуальною на сьогоднішній день.

Економічна безпека – це достатність матеріальної бази суспільства для задовільного розв'язання проблем його виживання, є основою соціальної, політичної, оборонної, екологічної та інших видів безпеки. Всі вони в сукупності створюють національну безпеку країни.

Паливно-енергетичний комплекс це важливіша структурна компонента економіки, один з ключових факторів забезпечення життєдіяльності виробничих сил та населення.

До пріоритетів енергетичної безпеки країн-імпортерів відносять:

1. Прискорений розвиток внутрішніх традиційних джерел енергії (вугілля, нафти, газу).
2. Скорочення питомої ваги споживання енергії за рахунок підвищення його ефективності, використання енергозберігаючих технологій.
3. Розвиток екологічно чистих енерготехнологій.
4. Забезпечення стабільності розвитку національного енергоспоживання, поєднуючи ринкові відносини з державним регулюванням.
5. Використання стратегічних запасів паливно-енергетичних ресурсів, створених на випадок форс-мажорних обставин.

Одним з найважливіших аспектів міжнародної енергетичної безпеки є її взаємозв'язок з безпекою екологічною, що визначається різними небезпечними для навколишнього середовища наслідками видобутку енергоресурсів, їх збагачення або використання в різних енергосистемах. Вже сьогодні екологічні наслідки

розвитку паливно-енергетичного комплексу представляють потужну глобальну проблему.

Нафта, природний газ, вугілля і первинна електроенергія, що виробляється на гідро - та атомних електростанціях утворюють групу основних або класичних енергоносіїв, крім них існують такі допоміжні як торф, дрова, рапс, енергія сонця та інші види палива та альтернативної енергії, питома вага яких не перевищує 5-10%.

Відповідно з розвитком економіки та побутового сектору відбувається майже безперервне збільшення світового енергоспоживання. За минуле століття воно збільшилось більш ніж в 10 разів. Зростання потужностей світової енергетики супроводжувалось структурною перебудовою паливно-енергетичного балансу, зміною ролі та значення окремих енергоносіїв. В 1900 році для порівняння існувала практично однорідна моноструктура, яка складалась на 96% з вугілля і малоцінних твердих палив. В подальшому відбулося ускладнення структури енергоспоживання в наслідок скорочення сфери використання вугілля і активного впровадження газу та електроенергії, які в більшому ступені відповідали потребам сучасного виробництва. «В ХХ в. нафта вместе с природным газом свергла с престола «Его Величество Уголь» как основной источник энергии индустриального мира». [3 с.21] В 1950-2000 видобуток і споживання нафти в світі зросли в 6 разів, газу – в 11 разів, виробництво електроенергії, включаючи атомну – в 12 разів. В цей період видобуток і споживання вугілля збільшилось лише в 2,6 рази.

«Нафта означала господство на протяжении всего ХХ века». Наприкінці століття нафта була основою безпеки, процвітання та існування цивілізації. [3 с.19] І в теперішній час нафта залишається одним з головних факторів розвитку суспільства. Від неї залежать вдосконалення технічного прогресу, розвиток всіх галузей промисловості, паливно-енергетичного комплексу, безперебійної роботи всіх видів транспорту, а також комфорт та безпека в житті сучасної людини.

Сучасна світова енергетична система набула більш інтегрованого характеру, що виявляється в тому, що кінцеві споживачі споживають все більше енергоносіїв, імпортованих із інших країн. Але випереджаючі темпи зростання споживання нафти та газу породили певні застереження з приводу скорого та неминучого виснаження вуглеводневих ресурсів та паливної сировини, що тісно пов'язані з відомою тезою Томаса Мальтуса про те, що чим більше ресурсів людство споживає, тим менше їх залишається. Ця проблема була вперше сформульована в 1931 році в роботі Гаральда Хотелінга «Економіка виснаження ресурсів». Основним висновком Хотелінга було твердження про те, що кількість нафти в природі обмежено і фіксовано, тому майбутня ціна на нафтопродукти представляє собою зростаючу криву. Таким чином з кожним здобутим та спожитим барелем нафти, нафта що залишається стає все більш цінною і дорогою.

Такий висновок і досить тривожить суспільство. Але з часом було доведено, що нафтові резерви не є фіксованими, а представляють собою певний потік, залишок якого дуже важко вимірити. Тобто, з одного боку, відбувається споживання нафти, що призводить до зменшення загальних резервів, але з іншого боку нафтова промисловість «не вміряє на місці» і витрачає значні кошти на геологорозвідувальні роботи, відбувається певний приріст резервів.

Майкл Лінч, президент інституту енергетичної стратегії і економічних досліджень, є одним з небагатьох вчених, які впевнені, що запасів нафти вистачить на всіх. Динаміка споживання нафти в світі зростає, але вже не так швидко. На його думку зростання інвестицій в розвідку видобутку нафти та використання нових технологій забезпечать людство нафтою на досить тривалий час. Свої прогнози Лінч підкріплює вагомими статистичними даними, а саме: за ХХ ст. людство спожило близько 1 трлн. барелів нафти, але в надрах землі на нас очікує як мінімум 1 трлн плюс 1 трлн барелів в родовищах бітумного піску, а також 2,8 трлн. барелів в сланцях нафти. Передбачення Лінча стають ще більш оптимістичними враховуючи той факт, що всі дані були зібрані з основних відомих світові родовищ нафти. Не враховувалися додаткові надходження з Азербайджану, Алжиру, Бразилії, Мексиці, з шельфу Анголи та ті, які є менш відомими, малими або перебувають в стані дослідження. Основний акцент був зроблений на впровадженні новітніх технологій, які не тільки здатні «оживити» сильно вироблені з часом родовища, такі як британські родовища Північного моря, але і знайти досить небачені людством родовища.[5]

Головним конкурентом нафти в поточному столітті буде природний газ – екологічно більш чистий енергоносіїв, використанню якого приділяється багато уваги в Північній Америці і Західній Європі. Сьогодні обсяг пропозиції і ціна на природний газ впливають безпосередньо на ринок нафти. Найбільші запаси природного сконцентровані в Росії, Ірані, Катарі. Передбачається суттєве збільшення видобутку природного газу в США, Канаді і Північному морі.

Значення природного газу для забезпечення потреб в енергії зростає з року в рік. Цьому сприяє його наявність в багатьох країнах світу, відносна дешевизна, екологічна чистота, гнучкість в використанні. Немале значення має також тенденція до відмови від атомної енергетики, прагнення ряду країн скоротити залежність економіки від імпорту нафти і нафтопродуктів.

Основною перешкодою широкому розвитку газової промисловості нещодавно вважалося складне транспортування на великі відстані. [3] Але створення систем транспортування газу в вигляді скрапленого газу дозволило значно розширити географічне використання і організувати міжнародний обмін.

Достатньо висока ресурсна забезпеченість газової промисловості і привабливість використання газу в усіх галузях економіки сприяють збільшенню газу в структурі енергоспоживання. При цьому достатньо нерівномірне розміщення природних запасів газу, відносна складність у його транспортуванні і зберіганні доки не дозволяють використовувати ресурси газу так масштабно, як нафту.

Глобальні проблеми навколишнього середовища починають значно впливати на характер і структуру енергоспоживання в усьому світі. Актуальною проблемою сьогодення є вплив виробництва і споживання енергоносіїв на навколишнє середовище на глобальному і регіональному рівні. Саме ця проблема пов'язана з фінансовими, соціальними і демографічними проблемами. Відбувається посилення природоохоронних заходів, яке в доповнення до здороження палива стало потужним стимулом до енергозбереження в усьому світі. З одного боку, стійкий розвиток передбачає задоволення потреб суспільства, але з іншого боку не менш важливим є забезпечення розвитку без збитків для майбутніх поколінь.

Висновки

Економічна глобалізація корінним чином змінює характер проблем національної енергетичної безпеки. Глобалізація посилює вплив ринкових сил, конкуренції та суперництва на глобальному рівні, а також на формулювання і реалізацію енергетичної політики окремих держав. Але глобалізації призводить і до обмеження здатності держав проводити повністю самостійну політику. Тому в епоху глобалізації перед окремими країнами постають нові задачі, пов'язані з необхідністю координації своєї енергетичної політики і політики в області навколишнього середовища з іншими державами, а також пошуку нових форм взаємодії держави і ринку.

Незважаючи на різні інтереси країн, всі вони зацікавлені в підтримці стабільності на ринках основних енергоресурсів і уникнення вагомих потрясінь, пов'язаних з порушенням поставок енергоносіїв і значними коливаннями цін на них. Ці питання набули своєї ваги в особливості через визначальну роль та місце енергетичного сектору в житті суспільства та держави, провідні країни світу розробляють стратегії і програми діяльності в цій сфері з метою найбільш ефективного забезпечення енергетичного потенціалу і підтримки достатнього рівня енергетичної безпеки.

Використана література:

1. Білорус О.Г. Глобальний конкурентний простір [Текст]: монографія / О.Г. Білорус [та ін.]; кер. Авт колективу і наук. ред. О.Г. Білорус, КНЕУ ім В.Гетьмана, ін-т світової екон. і міжнар. Відносин НАНУ, Міжн. Асоціація «Україна – Римський клуб». – К.: КНЕУ, 2007 – 680 с
2. Гейер Г.В. Управление в условиях инновационной конкуренции [Текст]: монография / Г.В. Гейер; Донецк. Гос. ун-т экономики и торговли им. М. Туган-Барановского. – Донецк: Норд-Пресс, 2006. – 305 с.
3. Ергин Дэниел. Добыча. Всемирная история борьбы за нефть, деньги и власть. – Альпина Паблишер, Москва, 2011.
4. Жизнин С., Миронов Н. К формированию системы энергетической безопасности АТЭС // Топливо-энергетический комплекс. – 1999. – №1.
5. Журнал Forbes / инструмент капиталиста / №10 (31) / октябрь, 2006/ стр.48
6. <http://www.rodon.org/polit-110315105623>
7. <http://www.inventech.ru/lib/micro/micro-0077/>

Стаття надійшла до редакції 20.03.2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"